

РЕЦЕНЗИИ И ОТЗИВИ

REVIEWS

ЗА ЦЕННОСТИТЕ И ГРОТЕСКАТА КАТО ТЕХЕН ФОКУС

(Хамзе, Димитрина. Гротеск как интеркултурна ценност. Beau Bassin: Lambert academic publishing, 2018. 48 p., ISBN 978-613-9-83089-3)

Мargarita МЛАДЕНОВА

Софийски университет „Св. Климент Охридски“, България

E-mail: margo@slav.uni-sofia.bg

ON VALUES AND GROTESQUE AS THEIR FOCUS

Margarita MLADENOVA

Sofia University “St. Kliment Ohridski“, Bulgaria

E-mail: margo@slav.uni-sofia.bg

Книгата на Димитрина Хамзе, посветена на гротеската като интеркултурна ценност, е всъщност задълбочено проникване в глобалните проблеми на съвременното общество и неговото отношение към културата като цяло и към националните култури в частност. Авторката разглежда осъзнатото противопоставяне между масовата култура с нейната техническа „универсалност“ и „неограниченост“ във времето и пространството, която ѝ осигурява възможността да изтласква и поглъща редица особености на отделните култури (невинаги само национални, но и регионални), да ги „разтваря“ в себе си, като по този начин ги лишава от естествения стремеж към взаимно разбиране и осъзнаване, прехвърляйки дълбоки изконни ценности в категорията на декорациите и екзотичните орнаменти. По този начин тя осигурява процеса на глобализация на културата, като ерозира досегашните ценности, налагайки господството на пределно опростени модели и превръщайки културата в обикновена консумация. По този начин се налага господството на онази култура, която разполага с повече средства за своето разпространение, маркирайки останалите като екзотични туристически атракции. Съвременната масовизация на туризма всъщност лишава масовия турист от възможността да види и опознае същината на културата, до която се опитва да се доближи, като я превръща само в туристическа атракция, лишена от възможността да изрази себе си и собствените си ценности. Като едно от главните следствия от това господство на масовата култура авторката вижда кризата на идентичността, от която много често страда съвременният човек. Неговата остра потребност да открие своя идентичност, която да има своите локални характеристики, е в изначално противоречие със съвременната подвижност на индивидите, с миграциите, често повтарящи се през определени периоди от време. Така човек интуитивно започва да търси нови (преди всичко емоционални) общности, които да му осигурят стабилност в процеса на непрекъснато следване на средствата за препитание. Удобните форми на съвременната цивилизация, които сякаш показват целия свят като на длан, всъщност не толкова приближават до нас пределно отдалечени части от света, колкото ни ги показват в определена светлина, с определен чужд поглед, а не като действителен обект от действителността, каквато илюзия успешно създават.

На този обществено-културен фон Димитрина Хамзе разглежда ролята на гротеската като средство за излизане от личностната безпътница на индивида, за връщането му към корените на човешкото общуване, за разбирането на и за другия. В полето на взаимната комуникация между културите вече в продължение на повече от 100 години се налага представата, че няма висши и нисши култури, че те са само различни помежду си, но стъпили върху няколко общи изконни ценности, които представляват допирните им точки. Така проникването в чужда култура позволява по-добре да бъде оценена собствената, като по този

начин те образуват многогласие, но не противопоставяне. Опозицията между културите е средство за по-дълбокото им разбиране, но не за отхвърлянето на едната в полза на другата (като правило на чуждите в полза на собствената). Особено драматичен в наше време е въпросът за ценностите, които в крайна сметка определят смисъла на съществуването. Те са призвани да облекчават комуникацията, но превратното им разбиране ги парализира и проваля самата комуникация. Настъпил е моментът да се изостави прекалено психологизираната и психологическа интерпретация на доброто и ценностите.

Основното ядро на книгата – глава 4. – е посветено на гротеската като „противоотрова“ на масовата култура и конвергентор на културите в комуникативното пространство. Авторката специално подчертава, че става дума за гротеската като чисто философска, интелектуално-естетическа категория, която няма нищо общо с негативнонасмешливата квалификация в разговорно-битов план. Изхожда се от положението, че гротеската съдържа два ключови компонента – концепция за света и ценностен комплекс. Благодарение на своята оценъчна функция тя е в състояние да съчетава несъвместими елементи, създавайки един контрафактивен свят, признавайки му право на съществуване успоредно, или дори над реалния свят. Анализираният фактически материал от художествени произведения в книгата е почерпан от творчеството на Витолд Гомбрович – романите *Транс-Атлантик* и *Космос*. Твърденията на авторката, посветени на неосемантизма на гротеската, насочен към възстановяване на универсалния баланс, са обилно подкрепени с примери от двете произведения на полския автор, съчетал в творбите си множество елементи на иронията, пародията и гротеската. Рецензираната тук книга всъщност представя естествено продължение на нейния докторски труд върху езиковите особености на комичното в творчеството на Витолд Гомбрович (2018). В такъв смисъл ролята на гротеската като акт на междуличностно сътворяване на света поражда най-разнообразна и разностранна другост, породена от автентичното самоидентифициране на индивида. Тя не допуска инструментализация на другия в процеса на общуването. В комуникативния процес тя се стреми към баланс между сферата на вложения от говорещия и тази на интерпретирания от адресата смисъл. Тя създава архитектурата на комуникацията, поставя нейните първични ориентири и насоката към целта – достигането до другия. В това отношение според Д. Хамзе гротеската е особено продуктивна, защото проникването в контрафактивния свят на другия всъщност означава признание на неговото виждане и същевременно поглед към собствения свят, без единият от тях да бъде подценяван и подчиняван на другия. Така в нея се обединяват три форми на другостта – другият като комуникативен партньор, като гротесков персонаж и като нестандартно съобщение.

В подробното и добре структурирано заключение авторката обобщава ролята на гротеската като противовес на масовата култура. В гротеската взаимозаменяемостта на елементите, способността за нетрадиционното им конфигуриране тя вижда като оптимален модел за межкултурната комуникация. Гротеската съчетава първичната наивност с естетическата наслада, която поражда изкуството. Художественото в гротеската я превръща в общочовешки език, който позволява най-пълно общуването между културите. Във виждането на Д. Хамзе гротеската е макроуниверсалия, която съдържа комплекс от редица други универсалии – езикови, емоционално-експресивни, психологически, естетически, социални, като всички те благоприятстват за истинското дълбоко взаимодействие и взаиморазбиране между културите. По отношение на езика тя е нова система, внасяща асистемност в системата на езика (в определени рамки, разбира се). Тя изтъква другия и другостта като истинска културна универсалия, квалификационна характеристика на целия комуникативен процес. Гротеската свързва и хармонизира две фундаментални онтологични категории: съдбата на глобалната общност и индивидуалната свобода на индивида. Въпреки неголемия си обем, книгата представя дълбоко философско вникване, не само в езиково отношение, в проблемите на гротеската като художествено и естетическо явление, но и в проблемите на съвременното общество, на взаимодействието между индивида и обществото в най-широкия смисъл на думата. Тя е и израз на дълбока загриженост за духовността на съвременния човек, който отчаяно търси своята идентичност в един свят, чиито рационални механизми са достигнали кулминацията си и от тази позиция отхвърлят всичко, което не е подчинено на съвременния утилитарен псевдорационализъм.